

predstoji svakako novo, svestrano proučavanje i sagledavanje međusobnih odnosa i suodnosa poznatih slavenskih tekstova i latinskih predložaka, istraživanje u kojemu je mogućnost potvrde hrvatskoglagoljskog protografa *Prve crkvenoslavenske legende o sv. Vidu* svakako dosta velika.

Pravi obim i značenje češke crkvenoslavenske književnosti 10. i 11. stoljeća, koja je odigrala ne malu ulogu u međuslavenskim kulturnim i književnim odnosima svoga i kasnijeg vremena, moći će se utvrditi i ocijeniti samo budućim vrlo iscrpnim jezičnim i tekstološkim studijem ove vrlo kompleksne problematike (u kojemu se neće moći sve rješavati pronađenim jezičnim bohemizmima), ali i produbljenim književnopovijesnim analizama. U takvim će istraživanjima ova vrlo dobra knjiga, kao sinteza dosadašnjih rezultata, biti pouzdan temelj i vodič. Ona nas svojim predmetom i strukturom s pravom podsjeća na isto tako vrijednu knjigu *Literární památky epochy velkomoravské 863-885* Josefa Vašice, kojoj je zapravo izravan nastavak (v. Slovo 20, 138-140). Te dvije knjige jednako primjerno obrađuju dvije značajne epohe slavenske kulturne i književne povijesti – velikomoravsko razdoblje i češki dio općeslavenske književnosti. U tom pogledu trebale bi biti uzorom i obrađivačima i izdavačima tekstova drugih slavenskih srednjovjekovnih književnosti.

Ivanka Petrović

*Monumenta serbocroatica, A Bilingual Anthology of Serbian and Croatian Texts from the 12th to the 19th Century*, THOMAS BUTLER, Michigan 1980, XXII + 482.

Pokušaj da se u obliku antologije, s izborom tekstova na originalnom jeziku i njihovu prijevodu na engleski predstavi bogato sedamstoljetno (od 12-19. st.) književno stvaralaštvo dvaju južnoslavenskih naroda, hrvatskoga i srpskoga, vrlo je odgovoran, ali i hvale vrijedan pothvat. O motivima koji su sastavljača antologije Thomasa Butlera potakli da se prihvati tog osjetljivog zadatka saznajemo od samog sastavljača u *Predgovoru* (XIII-XV) antologiji. Jedan od glavnih bila je bez dvojbe želja da se onima koji ne poznaju hrvatski ili srpski jezik, ili ga pak nedovoljno poznaju, omogući da se upoznaju s jednim dijelom kulturne baštine tih dvaju naroda te se na taj način razbije, na Zapadu prilično ustaljeno mišljenje o njihovoj kulturnoj zaostalosti koje se, što želi pokazati ova antologija, ne osniva na stvarnim činjenicama, nego na njihovu nepoznavanju za koje su često krive jezične barijere.

Osim *Predgovora* knjiga sadrži još kratak *Uvod* (*Introduction*, XVII-XXII) u kojemu je Butler u najsazetijem obliku prikazao razvojni put hrvatske i srpske književnosti od prvih zapisanih spomenika iz 12. st. do početka 19. st., naznačivši kul-

turno-povijesne okvire u kojima su se te dvije književnosti, izrasle na zajedničkom staroslavenskom deblu, sasvim samostalno i neovisno razvijale. Najveći dio knjige (1-465) zapremaju, kao što se i očekuje, tekstovi koje je Butler podijelio u 6 grupa pod ovim naslovima: 1. *Crkvenoslavenski materijali i rani pravni dokumenti* (*Church Slavonic Materials and Early Legal Documents*, 3-125), 2. *Srednjovjekovna lijepa književnost* (*Medieval Belles Lettres*, 129-175), 3. *Dalmatinska renesansa i barok* (*The Dalmatian Renaissance and Baroque*, 179-273), 4. *Prosvjetiteljstvo 18. st.* (*The 18th Century Revival*, 277-318), 5. *Revolucija i romantizam* (*Revolution and Romanticism*, 321-372) i 6. *Folklor* (*Folklore*, 375-465). Svakom tekstu prethodi kratak *Uvod* koji bi, prema namjeri njegova autora, imao potaći interes mladih znanstvenika za pojedine probleme koji su tu u glavnim crtama naznačeni s uputom na osnovnu literaturu o predmetu. Svoju antologiju obogatio je autor i zaključnim bilješkama (*No tes*, 467-478) u kojima je dao objašnjenja nejasnih pojmova, tumačenje jezika i grafije pojedinog spomenika, biografske i povijesne podatke o važnijim osobama kao i geografske podatke za manje poznata mjesta koja se u tekstovima spominju, što znatno pomaže da stranac bolje shvati pojedini tekst i okolnosti u kojima je nastao. Na kraju dao je autor i bibliografiju (*Bibliography*, 479-482) u kojoj je navedena glavna literatura za područja koja antologija obrađuje.

Budući da u okvire časopisa *Slovo* ne ulazi cijelo razdoblje koje antologija obuhvaća, mi ćemo se u prikazu osvrnuti samo na prva dva poglavlja koja sadrže tekstove iz srednjovjekovne hrvatske i srpske književnosti. U vezi s izborom teksto-va, kojemu bi se najviše moglo prigovoriti, treba odmah napomenuti da se sam autor u tom pogledu ogradio, naglasivši da je u svoju antologiju unio ono što se njemu osobno najviše sviđa, a ne ono što se smatra najboljim u književnom stvaralaštvu pojedinog naroda.

Na čelo svoje antologije stavio je Butler objema literaturama zajednički staroslavenski tekst *Proglasa* koji se pripisuje Konstantinu-Ćirilju iz najstarijeg hilendarskog rukopisa srpske redakcije iz XIII st. Slijede najstariji hrvatski glagoljski tekst *Bečkih listića* iz XII st., odlomak iz Matejeva evanđelja o blaženstvima iz *Miroslavljeva evanđelja*, te odlomak homilije Ivana Zlatoustog na Glavosijek Ivana Krstitelja iz ćirilskog *Mihanovićeve homilijara* iz XIII st. Nesrazmjerno velik dio daljnjih tekstova zauzimaju *Žitija srpskih svetaca i vladara* (37-78), i to Stefana Nemanje, sv. Save s kratkom Silvanovom pjesmom u čast sv. Save i Stefana Dečanskog, za kojima slijede odlomci iz glagoljskog *Vinodolskog zakona* i ćirilskog *Dušanova zakonika* te dvije povelje iz Dubrovnika. Prvu grupu tekstova zaključio je Butler ovećim odlomkom bosanskog rukopisa poznate *Hvalove apokalipse*, ubrojivši ga očito među spomenike hrvatske ili srpske književnosti. U uvodu uz taj odlomak Butler se osvrće i na pitanje bogumila i njihova udjela u književnom stvaralaštvu, posebice na području apokrifne literature, oslanjajući se, na žalost, na stariju literaturu o tim pitanjima.

Djela hrvatskog povjesničara Jaroslava Šidaka, koji je mnogo i dokumentirano pisao o problemu bogumilstva i Crkve bosanske, te Emila Turdeanu koji je analizirao tekstove što se pripisuju bogumilima i pokazao da se samo neznatan broj apokrifnih tekstova može prihvatiti kao bogumilski, Butleru, čini se, nisu poznata.

U drugom dijelu antologije Butler donosi primjere lijepe srednjovjekovne književnosti, među kojima kao prvi tragičnu priču o dukljanskom kralju Vladimiru i njegovoj ženi Kosari iz latinske *Dukljaninove kronike*, čime je ujedno dao primjer dvojezičnosti hrvatske književnosti u srednjem vijeku. Slijedeća dva teksta pripadaju hagiografskoj lietraturi. To je legenda o pustinjaku kojega je đavao opio i naveo na grijeh ubojstva, poznata kao *Legenda o sv. Ivanu Zlatoustom* iz glagoljskog *Žgombičeva zbornika* i odlomak *Legende o Barlaamu i Josafatu* preuzet iz srpskog ćirilskog rukopisa. Ova posljednja legenda sačuvana je u zapadnoj verziji i u izdanom hrvatskom latiničkom rukopisu iz Dubrovnika. Slijede još dva odlomka srpskih verzija *Romana o Aleksandru Velikom* i *Trojanskom ratu*, poznatih i u hrvatskoj književnosti, iz koje su, po mišljenju nekih, ušle u srpsku književnost. Na kraju je još Butler uvrstio odlomak iz glagoljskog *Tundalova viđenja*. Tekstove koji predstavljaju odlomke većih cjelina Butler je dopunio i kratkim sinopsisom na engleskom jeziku koji je neophodan da bi se shvatila radnja u odabranom odlomku.

Uz već spomenuti prigovor o nesrazmjernoj zastupljenosti nekih tekstova koji su se očito sastavljaju antologije više sviđali ili se posebno njima bavio, teško je reći je li sastavljač mogao načiniti bolji ili drugačiji izbor tekstova osobito ako se uzme u obzir prostor koji se u sklopu cijele antologije mogao posvetiti srednjovjekovnoj književnosti. U svakom slučaju i ovakav izbor tekstova pruža dovoljan uvid ne samo u jezik i pismo na kojem su pisana djela hrvatske i srpske srednjovjekovne književnosti nego i o raznolikosti i bogatstvu njezina sadržaja.

Kao posebnu vrijednost ove antologije treba istaći, koliko smo to mogli na pojedinim primjerima zaključiti, vrlo korektan prijevod na engleski kojim je Butler nastojao, koliko je god bilo moguće a da ne padne u ropski prijevod, dočarati stilsku iznijansiranoost originala.

Posebnu pažnju zavređuju veoma informativni uvodi u kojima se uz poznatu literaturu citiraju djela iz engleskog govornog područja o pojedinoj temi, koja su u nas često slabo poznata.

U vezi s načinom kako je Butler izdao tekstove treba reći da pritom nije primijenio nikakvu svoju izdavačku tehniku, nego je u svoju antologiju, što mu je vjerojatno bilo jednostavnije i jeftinije, uvrstio presnimljene tekstove iz poznatih izdanja ili iz originala, ako tekst nije izdan. Na taj način tekstovi doduše nisu tehnički ujednačeni, ali pružaju na neki način mogućnost usporedbi između raznih izdavačkih tehnika kojima se još danas sukobljuju izdavači starih glagoljskih i ćirilskih rukopisa. Ovaj međutim tehnički nedostatak obilno nadoknađuje dobro odabrani i

bogati ilustrativni materijal iz rukopisa, važan i za optički doživljaj dvaju različitih pisama kojima su se služili Hrvati i Srbi, kao i iz drugih likovnih djela, koji bez dvojbe upotpunjuje dojam što ga stranac može steći o vrlo razvijenoj kulturi Hrvata i Srba, a to je nadamo se, Butler svojom antologijom uspio postići.

Biserka Grabar

A. A. КРУМИНГ, Неизвестные старопечатные издания глаголического шрифта в библиотеках Ленинграда. Федоровские чтения 1978, Издательство «Наука», Москва 1981, 179-185.

Proučavanje tiskanih hrvatskoglagoljskih knjiga u ruskoj redakciji općenito je u našim istraživanjima prilično zapostavljeno. Dapače, cijelo je to razdoblje nekako u sjeni usporedimo li ga s nastojanjima kad je riječ o rukopisnim ili starijim tiskanim djelima. Izuzetak su razmjerno malobrojni radovi J. Hamma, I. Goluba i M. Japundžića, a njima treba dodati i znalački pisane priloge Vj. Štefanića u Enciklopediji Jugoslavije 5/1962. o M. Karamanu i R. Levakoviću. Stoga nam se tim dragocjeniji čini prilog ruskog slavista A. A. Kruminga naveden u naslovu ovog prikaza. Već prije navedenog priloga Kruming je upozorio na zbornik različitih misa sačuvanih u Berčićevoj ostavštini u Gosudarstvenoj publicnoj biblioteci Saltykova-Ščedrina u Lenjingradu i na mise naknadno unesene u primjerak *Karamanova misala* iz 1741. u Biblioteci Akademije nauka SSSR u Lenjingradu (№ 4068 sp). Taj »zbornik različitih misa« ujetno je s obzirom na godinu tiskanja smjestio u 1791. (usp. Круминг А. А., *Славянские старопечатные книги глаголического шрифта в библиотеках СССР. Проблемы рукописной и печатной книги*. М., 1976, 122, 125). Nakon toga upozorila ga je A. Nazor na primjerke takvih misa u osobnoj knjižnici Ivana Sudnika iz Samobora, poznatog kolekcionara i ljubitelja starine, i poslala mu kopije tih misa. Kruming u ovom novom prilogu ponovno opisuje sve dosada javnosti nepoznate zasebno tiskane mise i donosi njihov bibliografski popis. Riječ je o jedanaest različitih sveščića s ukupno dvadesetčetiri misna obrasca za blagdane svetaca kojih je štovanje uvedeno u 18. st., uglavnom na području Mletačke republike (missae pro aliquibus locis), nekih pak i u cijeloj Crkvi (pro universali Ecclesia), a također različite misne obrasce blagdana Gospodnjih ili blagdana Majke Božje.

Prema sačuvanim primjercima misa, tiskanim slovima tiskare Kongregacije za širenje vjere (S. Congregatio de propaganda fide) u dosljedno provedenoj ruskoj redakciji kako ju je proveo u svojem misalu iz 1741. Matej Karaman, Kruming donosi